

هزینه دادرسی در دعاوی مربوط به نقض مقررات رقابت

مینا حسینی*، بهنام غفاری فارسانی**

چکیده

یکی از مسائلی که در رسیدگی به دعاوی مربوط به نقض مقررات رقابت در نظام حقوقی ما کمتر به آن توجه شده، هزینه دادرسی است. شورای رقابت به موجب «قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی» (۱۳۸۷) وظایف متعددی بر عهده دارد که انجام بهینه این وظایف، مستلزم صرف هزینه‌های بسیار است. در حال حاضر این هزینه‌ها توسط دولت تأمین می‌شود اما در شرایط فعلی اقتصاد کشور و با توجه به رویکرد سایر کشورها در تأمین این هزینه‌ها بهتر است حداقل بخشی از منابع مالی مورد نیاز شورا از محل‌های دیگر همانند دریافت وجوهی از متقاضیان خصوصی دریافت خدمات شورا تأمین شود. در این پژوهش تجارب نظام‌های حقوقی ایالات متحده، کانادا، ژاپن، ترکیه، دانمارک، انگلستان، سوئیس، ایرلند، آفریقای جنوبی، و هنگ کنگ در تأمین هزینه‌های دادرسی دعاوی رقابتی مورد مطالعه قرار گرفته است. این مقاله با روشی تحلیلی، با بررسی دلایل توجیهی اخذ هزینه دادرسی در دعاوی و با استفاده از تجارب سایر نظام‌های حقوقی، نظام دریافت هزینه دادرسی در دعاوی رقابتی و ادغام‌ها در حقوق ایران را با پیشنهاد چند ماده قانونی طراحی می‌کند تا پیش‌زمینه‌ای برای اصلاح قانون و بهینه‌سازی نظام رقابت ایران فراهم شود.

واژگان کلیدی: رقابت، حقوق رقابت، هزینه دادرسی، شورای رقابت، نظام رقابت

* استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علم و فرهنگ، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

mina.hosseini@usc.ac.ir

** قاضی دادگستری، دکتری حقوق خصوصی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

bghaffary@ut.ac.ir

مقدمه

حقوق رقابت شاخه‌ی میان رشته‌ای نسبتاً نوینی میان دو علم حقوق و اقتصاد محسوب می‌شود که در نظام حقوقی ایران نوپا بوده و از پیدایش آن مدت زیادی نمی‌گذرد؛ اگرچه پیدایش حقوق رقابت سنتی ریشه در تاریخ بشر دارد اما نقطه‌ی تمایز نظام سنتی و نظام مدرن رقابت در جهان را تصویب قانون شرمن^۱ در آمریکا می‌دانند (Motta, 2004: 2-4). قانون شرمن که ریشه در تحولات تاریخی و اقتصادی آمریکا داشت، تبدیل به یکی از الگوهای تقنینی قانون رقابت در جهان شد (see: Bork, 1966: 7-48; Thorelli, 1955).

امروزه عمر حقوق رقابت در ژاپن^۲، اتحادیه‌ی اروپا^۳ و کشورهای عضو آن از ۶۰ سال گذشته است و در بسیاری از نظام‌های حقوقی دنیا جایگاه ویژه‌ای یافته است. اهمیت قوانین حمایت از رقابت در بازارها و اهتمام جدی نظام‌های رقابت موفق در اجرای مطلوب مقررات مذکور از این منظر روشن اقتصادی نشئت می‌گیرد که معتقد است رقابت، فعالان عرصه‌ی تولید و توزیع انواع کالاها و خدمات را وادار می‌کند تا پیوسته به فکر حفظ بقای خود در بازار باشند و برای ارتقای جایگاه خود در بازار و پیشی گرفتن از رقبای یا حداقل عقب نماندن از قافله‌ی آنان طراحی و برنامه‌ریزی کنند. رقابت هم رفاه تولیدکننده و هم رفاه مصرف‌کننده و در نتیجه رفاه کل جامعه را ارتقا می‌بخشد و از این حیث اقتصاددانان در اهمیت رقابت و ترجیح آن بر انحصار در اکثر موارد تردیدی ندارند و رقابت را خون جاری در رگ‌های اقتصاد یک کشور به‌شمار می‌آورند (Fernández-Ordoñez and Ocana, 2002: 68-70).

از آنجا که رقابت ارزشی اجتماعی و منفعتی عمومی پنداشته می‌شود مکاتب اقتصادی مختلف وظیفه‌ی حراست از آن را از تکالیف دولت‌ها می‌دانند. دولت‌ها این وظیفه را از طریق وضع قوانین حمایت از رقابت به انجام می‌رسانند. هدف اصلی این قوانین ارتقای کارایی اقتصادی و افزایش رفاه مصرف‌کنندگان است (صادقی مقدم و غفاری فارسانی، ۱۳۹۰: ۱۳۳-۱۳۴). به‌منظور اجرای مقررات رقابت، نوعاً نهادی حاکمیتی، مستقل و تخصصی برای اجرای مقررات رقابت و کشف و

1. The Sherman Antitrust Act of 1890

2. Act on Prohibition of Private Monopolization and Maintenance of Fair Trade (Act No. 54 of April 14, 1947).

۳. به تعبیر نویسنده‌ی «حقوق رقابت بیش از پنجاه سال است که در قلب حقوق اتحادیه‌ی اروپا قرار دارد»: (Patel

.and Schweitzer, 2013: 1

مقابله با رویه‌های ضدرقابتهی بنگاه‌های اقتصادی پیش‌بینی می‌گردد که مقام رقابتهی خواننده می‌شود. اگرچه می‌توان تاریخ رسمی تصویب قانون رقابت و پیش‌بینی نهاد ناظر بر اجرای قواعد حقوق رقابت در نظام حقوقی ایران را تاریخ تصویب «قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی» (۱۳۸۶) (قانون اصل ۴۴) تلقی کرد، اما قبل از تصویب این قانون نیز مواد پراکنده‌ای در قوانین مختلف به قواعد حقوق رقابت اشاره داشتند.

وفق ماده ۵۳ قانون اصل ۴۴، برای نیل به اهداف فصل نهم، شورایی تحت عنوان «شورای رقابت» تشکیل می‌شود. بر این اساس شورای رقابت، مقام رقابتهی در ایران است که با توجه به ترکیب اعضای صاحب رأی آن از جمله حضور دو نفر از قضات دیوان عالی کشور در کنار نمایندگان دولت و بخش خصوصی می‌توان آن را مرجعی قضایی غیردادگستری (غفاری، ۱۳۹۷: ۲۶۲) قلمداد نمود. لازم به ذکر است که پیرامون تشکیل، ماهیت، اختیارات، استقلال و کارآیی این شورا ابهامات جدی وجود دارد که این ابهامات حتی در مرحله تصویب قانون اصل ۴۴ نیز وجود داشت (مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی، اجلاسیه سوم، ۱۳۸۹).

به حکم ماده ۶۳ قانون، شورای رقابت تنها مرجع احراز و رسیدگی به رویه‌های ضدرقابتهی در کلیه بازارهای کشور است و مکلف است رأساً و یا بر اساس شکایت هر شخصی اعم از حقیقی یا حقوقی (از جمله مقامات مندرج در قانون) بررسی و تحقیق در خصوص رویه‌های ضدرقابتهی را آغاز و در چهارچوب ماده ۶۱ قانون تصمیم بگیرد. ضمناً شورا مکلف است برای رسیدگی به موضوع شکایات، وقت رسیدگی تعیین و آن را به طرفین ابلاغ نماید. بنابراین کشف و احراز رویه‌هایی که موجب اخلال در رقابت می‌شوند (موضوع مواد ۴۴ تا ۴۸ قانون) مستلزم «رسیدگی» شورای رقابت به دعوا و تشکیل جلسه با حضور طرفین است. به همین منظور نیز شورا اختیار تحقیق و بازرسی را دارد (ماده ۶۰). این امر خود بدان معنا است که در رسیدگی شورا رعایت حداقلی از تشریفات و اصول آیین دادرسی ضروری است. وفق ماده ۱۸ «آیین‌نامه اجرایی نحوه تحقیق و بازرسی، رسیدگی به شکایات و اجرای آرای شورای رقابت» مصوب ۹۵/۶/۱۴ هیئت وزیران (از این پس: آیین‌نامه) نیز رسیدگی شورا علی‌الاصول تابع قانون آیین دادرسی مدنی است مگر آنکه در آیین‌نامه و یا قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد. در رسیدگی‌های رقابتهی نیز رعایت

۱. برای دیدن سایر نظرات در خصوص ماهیت شورای رقابت رجوع کنید به: (خشنودی و حسینی، ۱۳۹۵: ۲۰۱-۲۲۵).

اصول دادرسی منصفانه مانند حق دسترسی به پرونده، حق دفاع، حق استماع، حق برخورداری از نماینده قانونی، اصل تناظر، حق رسیدگی به پرونده در مهلت منطقی و ارائه دلیل تصمیم توسط نهاد رقابتی ضروری است (خشنودی و حسینی، ۱۳۹۷: ۹۲-۹۱).

یقیناً انجام مطلوب و بهینه چنین وظیفه خطیری که شمایی کلی از آن ترسیم شد مستلزم صرف هزینه‌های معتدبایی است. حال سؤال اینجاست چگونه می‌توان بخشی از این هزینه‌ها را از راه پرداخت هزینه دادرسی توسط بنگاه‌های اقتصادی تأمین کرد؟ وضع نهادهای ناظر بر رقابت در سایر کشورها از منظر تأمین این هزینه‌ها چگونه است؟

در این پژوهش مختصر بنا داریم برای سؤالات مذکور با تکیه بر مطالعه تطبیقی پاسخ‌هایی شایسته یابیم.

۱. بررسی دلایل توجیهی اخذ هزینه دادرسی در دعاوی نقض مقررات رقابت

در خصوص دریافت هزینه دادرسی (به‌طور عام) بین حقوق‌دانان و فقها اتفاق نظری وجود ندارد. در این خصوص نظریات مختلفی از طرف فقها و حقوق‌دانان در قبول یا رد دریافت هزینه دادرسی بیان شده است. اکثریت فقها معتقدند انجام قضاوت، واجب کفایی است و تنها در موارد خاصی به واجب عینی تبدیل می‌شود (مکارم شیرازی، ۱۴۲۷: ۴۲۷). در نتیجه گروهی معتقدند به دلیل کفایی بودن عمل قضاوت و وابسته بودن این عمل به مصالح و ضروریات حفظ جامعه اسلامی، نمی‌توان در مقابل انجام این واجب، مالی دریافت کرد. در مقابل، برخی فقها بین قاضی فقیر و غنی تفکیک قائل شده‌اند و قاضی غنی را از ارتزاق در بیت‌المال منع کرده‌اند؛ در حالی که بسیاری از فقها چنین تفکیکی را به رسمیت نمی‌شمارند و مطلقاً قاضی را مجاز به ارتزاق از بیت‌المال می‌دانند. تعدادی نیز مطلقاً به عدم جواز ارتزاق قاضی از بیت‌المال رأی داده‌اند (علامه حلی، ۱۴۱۳: ۱۸). برای حل مشکل، برخی از فقها به جواز ارتزاق قاضی از بیت‌المال رأی داده‌اند. از جمله دلایل طرفداران این نظر این است که مالی که پرداخت شده در مقابل عمل قضاوت قرار نمی‌گیرد چون نفس عمل قضاوت واجب است و مال پرداخت شده در برابر ثبت، تحقیقات و امور اداری مربوط به صدور حکم قرار می‌گیرد (حسینی پویا، ۱۳۹۰: ۸۵). همچنین گفته شده که «جواز اخذ اجرت بر واجبات وجیه است و اگر قضات را صرفاً کارشناس حقوق و تطبیق دهنده پرونده‌های محوله بر مواد قانونی تلقی کنیم باز هم اجرت‌خواهی آن‌ها موجه به نظر می‌رسد زیرا عملی غیرواجب را انجام می‌دهند و طبق قاعده احترام عمل مسلمان بدان اجرت تعلق می‌گیرد» (محمدحسین زاده و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۴۵).

لازم به ذکر است، امروزه در باب لزوم اخذ هزینه دادرسی در اکثر نظام‌های حقوقی، اختلاف نظر

چندانی وجود ندارد و تنها اختلاف نظر در خصوص طرفی است که باید این هزینه‌ها را پرداخت کند. نظریه «انتقال هزینه‌ها» به معنای این است که در نهایت کدام طرف باید متحمل پرداخت هزینه‌های نهایی دادرسی شود. در این خصوص دو الگو وجود دارد: به موجب الگوی آمریکایی، هر کس باید هزینه‌های مربوط به پیشروی دفاع خود را متقبل شود. بر اساس الگوی اروپایی - انگلیسی نیز طرف بازنده ملزم به پرداخت هزینه‌های دادرسی است (الماسی و حبیبی درگاه، ۱۳۹۱: ۶۵). البته در بسیاری از نظام‌های حقوقی، بر وجود سیستم معاضدت قضایی تأکید شده است و بسیاری، دارا بودن این سیستم را، یکی از شاخص‌های دسترسی به عدالت می‌دانند (حبیبی درگاه، ۱۳۹۹: ۶۱).

برخی از استدلال‌ات و دلایل که اصل مطالبه هزینه دادرسی را در دعاوی که با ادعای بروز رویه‌های ضدرقابتی نزد شورای رقابت مطرح می‌شوند همان دلایل و براهینی است که اخذ هزینه دادرسی در سایر دعاوی (سنتی) را موجه می‌گردانند.

به‌ویژه اگر مراتب زیر را نیز مطمئن نظر قرار دهیم صحت این مدعا به روشنی قابل تصدیق است: الف) شورای رقابت دارای گستره وظایف و اختیارات وسیعی است. حسب مقررات قانون صدرالذکر این شورا سه وظیفه مهم و حساس برعهده دارد. این وظایف عبارتند از: ۱) تنظیم بازارهای انحصاری (رگولاتوری) و ۲) کشف و مبارزه با رویه‌های تجاری مختل‌کننده رقابت ۳) رسیدگی به موارد عدم صدور جواز کسب و کار به بهانه اشباع بازار. هر دو مورد، طیف بسیار وسیعی از موضوعات را چه از حیث نوع بازارهای مشمول و چه از حیث دامنه جغرافیایی بازارها شامل می‌شود. اولاً انجام هیچ‌یک از این وظایف محدود به بازار خاصی نشده است لذا تمامی عرضه‌کنندگان اعم از تولیدکننده، توزیع‌کننده و فروشنده (به‌جز خرده‌فروشان به استناد ماده ۵۰ قانون اصل ۴۴) در کلیه بازارهای ارائه خدمات و کالاها اعم از وارداتی یا تولید داخل با تمامی تنوعی که دارند مشمول مقررات رقابت و نظارت شورای رقابت هستند (ماده ۴۳) (زارعی، شکوهیان و ادرسیان، ۱۳۹۹: ۲۳). بنابراین، بازارهای ارائه خدمات بیمه، بانکی، خدمات درمانی، دارو، خودرو، انواع لوازم خانگی، انواع لوازم الکتریکی، مصالح ساختمانی، لبنیات، مواد غذایی و بهداشتی مختلف و... تنها بخش کوچکی از این دسته‌اند. ثانیاً تمامی بازارها در سرتاسر کشور مدنظر می‌باشند یعنی دامنه نظارت و حوزه صلاحیتی شورای رقابت به گستره تمام کشور می‌باشد. وانگهی در حیطه وظیفه دوم که شورای رقابت به‌عنوان مقام رقابتی و مجری قوانین این حوزه عمل می‌کند هم مرجع کشف و احراز رویه‌های ضدرقابتی در تمام بازارهای کشور است و هم مرجع جمع‌آوری ادله، تحقیق و تعقیب و هم نهاد تصمیم‌گیرنده در خصوص نحوه برخورد با متخلف (ماده ۶۱) می‌باشد. این در حالی است که در برخی از کشورها مقام رقابتی با وجود

برخورداری از بودجه هنگفت تنها مرجع کشف و جمع‌آوری ادله و تحقیق است و صدور رأی برعهده نهادهای دیگر به‌ویژه مراجع قضایی قرار دارد.

ب) رویه‌های ضدرقابتی از تنوع بسیار بالایی برخوردار هستند. کافی است تا به مواد ۴۴ الی ۴۸ قانون نگاه‌های اجمالی شود تا صحت این مدعا به اثبات رسد. تنها ماده ۴۴ شامل ۷ نوع تبانی و ماده ۴۵ مشتمل بر حدود ۲۷ عمل است که می‌توانند در هر یک از بازارهای مرتبط در ایران آثار ضدرقابتی برجای گذارند. ماده ۷ و موارد مذکور در مواد ۴۶ تا ۴۹ و ۵۱ و ۵۲ قانون اصل ۴۴ نیز موارد متعددی را برعهده شورای رقابت گذاشته است.

احراز همه این موارد و رسیدگی به شکایاتی که در خصوص هر یک از اعمال مذکور طرح می‌گردند جملگی و صرفاً برعهده شورای رقابت است که رسیدگی دقیق، مطلوب و به موقع به هر یک از آنها صرف هزینه‌های هنگفتی را ایجاب می‌کند.

ج) نباید از نظر دور داشت که احراز و تشخیص بسیاری از موضوعات و مفاهیم مطرح در حقوق رقابت گاه با پیچیدگی‌های غامضی روبه‌رو بوده و مستلزم برخورداری از اطلاعات دقیق و آمار کاملی از بازار موردنظر و استفاده از نظریات کارشناسان خبره است. برای مثال، تشخیص محدوده بازار مرتبط که از دو مؤلفه محصول مرتبط و محدوده جغرافیایی مرتبط تشکیل می‌شود مقدمه ورود و رسیدگی به بسیاری از دعاوی رقابت است که خود نیازمند مطالعه و گردآوری داده‌های جزئی و کاملی از بازار کالاهای مشابه یا جانشین نزدیک و تحلیل این داده‌ها است (Ferro, 2019: 384-385). درخصوص احراز مفهوم پیچیده اخلاص در رقابت (بند ۲۰ ماده ۱ و مواد ۴۴ تا ۴۷ قانون)، تعیین موقعیت‌های مسلط (بند (ط) ماده ۴۵ و بند ۱۵ ماده ۱ قانون)، تشخیص دامنه تمرکز شدید در بازار موردنظر (تبصره ۱ ماده ۴۸) و لطمه جدی (بند (د) ماده ۴۵ قانون) و ادغام‌های ضدرقابتی (ماده ۴۸) نیز وضع به همین منوال است. بی‌تردید انجام چنین ارزیابی‌های علمی و مهمی که حقیقتاً بدون آن امکان رسیدگی به دعاوی حقوق رقابت و تشخیص رویه‌های ضدرقابتی متعسر است مستلزم به‌کارگیری نیروهای انسانی کارآمد و متخصص در این زمینه و البته به تعداد کافی است که باید مرتباً و دائماً تمامی بازارهای کشور را رصد کرده، مورد مطالعه قرار دهند و اطلاعات لازم را برای بهره‌برداری در زمان مقتضی جمع‌آوری کنند. به همین دلیل است که ماده ۵۴ قانون به‌منظور انجام امور کارشناسی و اجرایی و فعالیت‌های دبیرخانه‌ای شورای رقابت حکم به تشکیل «مرکز ملی رقابت» در قالب مؤسسه‌ای دولتی مستقل زیر نظر رئیس جمهور و رئیس شورای رقابت داده است.

اصولاً تحقیق پیرامون رویه‌های ضد رقابتی‌ای که احتمال می‌رود در بازار مرتبط معینی رخ داده

باشد و احراز این اعمال، فرایندی پیچیده، زمان‌بر، هزینه‌بر و امری کاملاً تخصصی و فنی است که نوعاً نیاز به تحقیقات، اطلاعات و آمار جزئی و دقیقی از تک‌تک مؤلفه‌های مؤثر بر سطح رقابت در آن بازار (چه در گذشته و چه در حال) نظیر قیمت، تنوع محصول، میزان و ظرفیت تولید، کیفیت، تعداد رقبا (اعم از تولیدکننده یا واردکننده) و سهم بازاری آن‌ها، میزان فروش، قیمت مواد اولیه، میزان دسترسی به بازار و موانع ورودی و غیره دارد. ضمن آنکه این داده‌ها نیز به شیوه علمی مورد تحلیل و تجزیه قرار گیرند.

د) شورای رقابت دارای ۱۵ عضو می‌باشد که از این تعداد ۱۲ نفر دارای حق رأی می‌باشند و سه نفر دیگر یعنی نمایندگان مجلس شورای اسلامی از اعضای ناظر آن هستند. هیئت تجدیدنظر نیز که وظیفه رسیدگی به اعتراض اشخاص ذی‌نفع از تصمیمات موضوع ماده ۶۱ شورای رقابت را دارد طبق ماده ۶۴ قانون اصل ۴۴، از ۷ عضو تشکیل یافته است. این هیئت نیز همانند شورای رقابت جهت رسیدگی به دعاوی مطروحه با دعوت از طرفین تشکیل جلسه داده و تحقیق و بازرسی و اخذ نظریه کارشناسی به عمل می‌آورد. تشکیل جلسات و تهیه و ابلاغ اوراق این دو مرجع با تعداد اعضای نسبتاً زیادی که دارند و همچنین، انجام بهینه وظایف و اختیارات قانونی آن‌ها مجدداً مستلزم تأمین مالی و برخورداری از بودجه کافی است که مطمئناً اندک نخواهد بود.

ه) همان گونه که پیش از این گفته شد، هدف اصلی از وضع مقررات حمایت از رقابت در همه کشورها - که هم‌اکنون کمتر کشوری را می‌توان یافت که برخوردار از چنین قوانینی نباشد - افزایش بهره‌وری و کارایی اقتصادی و حمایت از منافع مصرف‌کنندگان در برابر زیاده‌خواهی گاه و بی‌گاه بنگاه‌های اقتصادی است. به همین دلیل، بی‌شک نهادی که مسئول اجرای این مقررات قرار می‌گیرد خود باید از نهایت کارآمدی بهره‌مند باشد. انتظار افزایش حداکثری کارایی اقتصادی در بازارهای داخلی از نهادی که خود ناکارآمد است و از توانمندی کافی برخوردار نیست انتظاری بیهوده و نقض غرض از وضع مقررات رقابت است. از آنجا که انتساب عمل بیهوده و نقض غرض به قانون‌گذار زینده نیست شورای رقابت و هیئت تجدیدنظر پیش‌بینی شده در فصل نهم قانون برای انجام بهینه وظایف قانونی خود و اجرای کافی و مطلوب مقررات رقابت لاجرم باید منابع مالی متناسب جهت به‌کارگیری تجهیزات و ملزومات اداری کافی و نیروی انسانی متخصص و بانگیزه به تعداد لازم در اختیار داشته باشند.

و) صرف‌نظر از وظایفی که در بالا اشاره شد، قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی تکالیف دیگری نیز برعهده شورای رقابت قرار داده است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره داشت:

- فراهم کردن امکان دسترسی عموم به ضوابط، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های مرتبط با فصل نهم قانون (ماده ۶۹)؛
  - تنظیم و انتشار گزارش عملکرد سالیانه اجرای فصل نهم قانون برای عموم (ماده ۶۹)؛
  - عهده‌دار بودن سمت شاکی در کلیه جرایم موضوع فصل نهم قانون و درخواست رسیدگی از دادگاه صلاحیت‌دار برای جبران خسارت وارد شده به منافع عمومی (ماده ۶۷)؛
  - انتشار تصمیمات قطعی واجد جنبه عمومی در جرایم کثیرالتشعار و ارائه گواهی شمول تصمیم مذکور بر اشخاص ثالث ذی‌نفع به درخواست آن‌ها (تبصره ماده ۶۶)؛
  - تعیین مصادیق و تشخیص مصادیق رویه‌های ضدرقابتی و معافیت‌های موضوع قانون اصل ۴۴ (ماده ۵۸)؛
  - ارزیابی وضعیت و تعیین محدوده بازار کالاها و خدمات مرتبط با مواد ۴۴ تا ۴۸ (ماده ۵۸)؛
  - تدوین و ابلاغ راهنماها و دستورالعمل‌های لازم به منظور اجرای فصل نهم قانون و دستورالعمل‌های داخلی شورا (ماده ۵۸)؛
  - ارائه نظرات مشورتی به دولت برای تنظیم لوایح مورد نیاز (ماده ۵۸)؛
  - تصویب دستورالعمل تنظیم قیمت، مقدار و شرایط دسترسی به بازار کالاها و خدمات انحصاری در هر مورد با رعایت مقررات مربوط (ماده ۵۸)؛
  - رسیدگی به موارد مربوط به امتناع از پذیرش مدارک و درخواست مجوز و تأخیر بیش از ظرف زمانی تعیین‌شده در پایگاه اطلاع‌رسانی موضوع ماده ۷ (ماده ۷ قانون اصل ۴۴)؛
  - رسیدگی به تصدی سمت در شرکت یا بنگاهی مرتبط یا دارای فعالیت مشابه با هدف ایجاد محدودیت یا اختلال در رقابت در یک و یا چند بازار (ماده ۴۶)؛
  - تملک سرمایه یا سهام شرکت‌ها به گونه‌ای که موجب اختلال در رقابت شود (ماده ۴۷)؛
  - رسیدگی به ادغام‌ها (مواد ۴۸ و ۴۹)؛
  - رسیدگی به سوءاستفاده از حقوق و امتیازات انحصاری ناشی از مالکیت فکری (ماده ۵۱)؛
  - رسیدگی به موارد مربوط به کمک و اعطای امتیاز دولتی (ماده ۵۲)؛
- ناگفته پیداست که انجام تکالیف مذکور علاوه بر وجود نیروی انسانی متخصص نیازمند به‌کارگیری و تجهیزات و نیروی اداری (کارمندان) کافی است.

ح) هرچند به حکم ماده ۶۴ قانون محل استقرار هیئت تجدیدنظر لزوماً در تهران خواهد بود با این‌همه، به لحاظ تنوع و گستردگی وظایف شورای رقابت قانون‌گذار به درستی محل استقرار این شورا را محدود به پایتخت نکرده است. بلکه از آنجا که ممکن است رویه‌های ضدرقابتی در هر گوشه از کشور و در بازار هر یک از استان‌ها به وقوع بپیوندد لذا همواره این احتمال نیز وجود دارد که بازرسی و تحقیق از شرکت‌ها یا بنگاه‌های مستقر در استان مورد نظر (مثلاً استان‌های مرزی یا جنوبی) ضرورت یابد و برای دستیابی سریع‌تر و ساده‌تر به اطلاعات و آمارهای صحیح بازار هدف، استقرار ولو موقتی کارشناسان مرکز ملی رقابت یا اعضای شورای رقابت را در محل وقوع رویه ضدرقابتی اجتناب‌ناپذیر سازد. روشن است که انجام چنین مأموریت‌هایی هزینه‌های قابل‌توجهی در بر خواهد داشت.

ت) اگرچه گفته شد که سود حاصل از حفظ رقابت در نهایت عاید همه جامعه خواهد شد و از همین رو، رقابت واجد ارزش اجتماعی است. با این‌همه، برخی از شرکت‌ها و بنگاه‌ها دارای نفع مستقیم و بیشتر در اجرای مقررات رقابت هستند. برای مثال، اگر بنگاهی در نتیجه سوءاستفاده بنگاه رقیب دارای موقعیت مسلط، خود متضرر شده و در وضع خروج از بازار قرار گرفته باشد در صورت مقابله شورای رقابت با بنگاه متخلف مزبور و متوقف کردن رویه ضدرقابتی او مستقیماً ذی‌نفع است و بیشترین منفعت را می‌برد. هرچند، عموم مردم نیز به‌طور غیرمستقیم از این خدمت شورای رقابت منتفع شده و سود حاصل در میان آن‌ها پخش می‌شود. بر این مبنای، به حکم این قاعده منصفانه فقهی که هر کس از مال یا خدمتی بیشترین نفع را می‌برد باید هزینه‌های آن را نیز بپردازد (من له الغنم فعلیه الغرم) (طوسی، ۱۴۰۷: ۱۲۶). بنابراین، هرگاه بنگاه متضرر از رویه ضدرقابتی بنگاه رقیب خود شکایتی را نزد شورای رقابت می‌برد و تقاضای رسیدگی می‌کند باید دست‌کم بخشی از هزینه‌های رسیدگی شورا را نیز تقبل کند.

در واقع، اگر بنا باشد تمام هزینه‌های ارائه این خدمت شورا تنها به عموم مردم و مالیات‌دهندگان تحمیل شود برخلاف عدالت خواهد بود و منجر به پدیده نامطلوبی خواهد شد که در اقتصاد از آن به «رایگان‌سواری»^۱ یاد می‌کنند (see: Kim and Walker, 1984: 3-24). خوشایند عدالت آن است که هر کس به همان نسبتی که از ارایه‌ی یک خدمت عمومی سود می‌برد به همان نسبت در تأمین هزینه‌های آن خدمت نیز مشارکت داشته باشد.

ی) در صورتی که بنا باشد رسیدگی شورا به شکایات اشخاص خصوصی که در راستای اعمال

ماده ۶۲ قانون صورت می‌پذیرند بدون اخذ هرگونه هزینه‌ای (هزینه دادرسی) باشد با در نظر گرفتن مراتب صدرالذکر، گذشته از اینکه به لحاظ محدود بودن بودجه دولتی تکلیف مالایطاقی برعهده شورا قرار می‌گیرد امکان اجرای مطلوب مقررات رقابت و کشف همه موارد بروز رویه‌های ضدرقابتهی متعسر می‌گردد. هزینه در برنداشتن طرح شکایات مذکور موجب خواهد شد تا شورا با حجم زیادی از شکایات مواجه شود که ممکن است بخشی از آن‌ها بدون دلیل، ایدایی و یا واهی باشند. شکایات اخیر ممکن است به غفلت از موارد مهم بروز رویه‌های ضد رقابتهی و آسیب به حقوق عامه بینجامد. ضمن آنکه باعث خواهند شد تا شورا مداخله‌ی بی‌موردی در بازارها و یا رفتارهای شرکتها و بنگاه‌ها داشته باشد و آن‌ها را نابجا مورد تحقیق و بازرسی قرار دهد. امری که صرف‌نظر از توالی فساد آن، از دیدگاه اقتصادی اعمال بیش از حد مقررات رقابت (بازدارندگی بیش از حد) خوانده شده و نامطلوب و ناکارآمد تلقی می‌شود. الزام شرکتها یا بنگاه‌ها به پرداخت حداقل بخشی از هزینه‌های رسیدگی شورا یقیناً مانع از طرح بخش عمده‌ای از شکایات ایدایی و واهی خواهد شد. در حال حاضر شکایات فراوانی در شورا مطرح می‌شود و بخش عمده‌ای از این شکایات مربوط به مجوزهای کسب‌وکار بوده است.

ک) پرداخت این هزینه‌ها از سوی شکات خصوصی موجب خواهد شد تا آن‌ها انگیزه‌ی بیشتری در پیگیری موضوع داشته باشند و تلاش مؤثرتری در فراهم آوردن ادله و ارائه‌ی اطلاعات مربوط به بروز رفتار ضدرقابتهی به شورای رقابت صرف کنند. اشخاص خصوصی که چنین شکایاتی را در گام اول نزد شورا مطرح می‌کنند به علت حرفه‌ای بودن و نزدیک‌تر بودن به بازار تحت تاثیر عمل ضدرقابتهی، دسترسی ساده‌تری به اطلاعات دارند. بنابراین، اخذ این هزینه‌ها می‌تواند به کشف موارد بیشتری از رویه‌های ضدرقابتهی منجر شود؛

ل) پرداخت این هزینه از سوی متقاضیان موجب می‌شود تا به راحتی با طرف دیگر مصالحه نکنند و از پیگیری شکایت خود منصرف نشوند. بی‌هزینه بودن طرح شکایات نزد شورای رقابت این توالی فساد را دارد که ممکن است شکایات مزبور به ابزاری برای اخاذی یا سودجویی بنگاه‌های فرصت‌طلب بدل شود؛

م) اگر شکایت شاکی مستند بوده و بروز رویه ضدرقابتهی از ناحیه مشتکی عنه به اثبات رسد این امکان وجود دارد که بنگاه متخلف به پرداخت هزینه‌های پرداخت شده از ناحیه شاکی محکوم شود و علاوه بر اینکه شاکی اطلاع‌دهنده متحمل هزینه‌ای نشود، به متخلف نیز هزینه‌های بیشتری تحمیل شود و از این طریق، بازدارندگی بیشتری در ارتکاب تخلفات بالقوه پدید آید.

مطالعه نظام حقوق رقابت سایر کشورها که مقررات این گرایش حقوقی از سابقه‌ای دیرینه در

آن‌ها برخوردار است - به‌ویژه در کشورهای صنعتی و توسعه‌یافته - نشان‌دهنده آن است که دست‌کم بخشی از منابع مالی مورد نیاز مقامات رقابتی خود را از طریق وصول هزینه رسیدگی از متقاضیان مستقیم دریافت خدمات آن‌ها تأمین می‌کنند. حتی بررسی‌ها بیانگر آن است که اگرچه، در برخی از این کشورها در ابتدا بابت رسیدگی مقام رقابتی هزینه‌ای از درخواست‌کنندگان دریافت نمی‌شد اما پس از گذشت مدتی با توجه به دلایل روشن فوق، ضمن اصلاح قوانین خود حداقل در پاره‌ای از موضوعات، پرداخت مبلغی از سوی متقاضیان را به‌عنوان هزینه رسیدگی مقام رقابتی الزامی دانسته‌اند.

۲. ملاحظات ضروری در اخذ هزینه دادرسی در دعاوی رقابتی

اگرچه به دلایل پیش‌گفته، اخذ هزینه دادرسی در دعاوی رقابتی قابل‌توجیه است، اما در اخذ این هزینه باید ملاحظاتی به شرح ذیل صورت پذیرد:

الف) رقابت منفعت و کالایی عمومی محسوب شده و مراقبت از آن دربردارنده مصالح عمومی است. به عبارت دیگر، مبارزه با رویه‌های مخل رقابت با نظم عمومی اقتصادی و منافع جامعه در ارتباط است. به دلیل جنبه عمومی قوانین حمایت از رقابت، اجرای این مقررات از وظایف ذاتی و حاکمیتی دولت‌ها است و از آن‌ها قابل‌انتزاع نیست. بر این مبنا، نمی‌توان تمام هزینه‌های شورای رقابت را برعهده متقاضیان دریافت خدمات آن نهاد و ضرورتاً بخش عمده‌ای از این هزینه‌ها باید از محل بودجه عمومی کشور تأمین شود (تبصره ۳ ماده ۵۴ قانون و ماده ۴ آیین‌نامه تشویق اعضای شورای رقابت و کارکنان مرکز ملی رقابت مصوب ۱۳۸۹ هیئت وزیران). به همین ترتیب نمی‌توان رسیدگی شورا را منوط به طرح شکایت اشخاص خصوصی متضرر (ماده ۶۲ قانون) و پرداخت هزینه‌های رسیدگی از سوی آنان دانست و بدون پرداخت این هزینه‌ها یا اعلام انصراف اشخاص یادشده رسیدگی شورا را متوقف کرد؛

ب) بعضی از اشخاص یا مقاماتی که وفق ماده ۶۲ اختیار طرح شکایت بابت ارتکاب رویه‌های ضدرقابتی دارند در زمره سازمان‌ها یا مقامات دولتی یا عمومی غیردولتی هستند که در راستای انجام وظایف حاکمیتی یا قانونی خود با اطلاع از بروز یک رویه ضدرقابتی موضوع را در شورای رقابت طرح می‌کنند. بی‌تردید لزوم اخذ هزینه‌های رسیدگی شورا در قبال شکایات مقامات یا نهادهای مذکور موضوعاً منتفی است. با این‌همه، دیگر سازمان‌ها و شرکتهای دولتی که فعالیت اقتصادی داشته و به تصدی‌گری اشتغال دارند از این امر مستثنا بوده و برابر با دیگر اشخاص خصوصی باید با آن‌ها رفتار شود (ماده ۴۳ قانون اصل ۴۴)؛

ج) برخی نهادهای مردمی غیردولتی را نیز نظیر انجمن‌های حمایت از حقوق مصرف‌کنندگان

که در نتیجه اجرای مقررات رقابت نفعی غیرمستقیم عاید اعضای آن‌ها می‌شود و ماهیتی حمایتی و غیرانتفاعی دارند باید معاف از پرداخت حداقل بخشی از هزینه رسیدگی به شکایات ناشی از نقض مقررات رقابت دانست تا انگیزه آنان در طرح چنین شکایاتی و ارائه اطلاعات به شورای رقابت از بین نرود؛

د) در تعیین هزینه رسیدگی‌ای که اشخاص خصوصی باید بابت شکایات خود به شورای رقابت بپردازند نهایت دقت را باید ملحوظ داشت. از یک‌سو، در نظر داشتن واقعیات بازار و رکود یا رونق اقتصادی ضروری است و از سوی دیگر، نه آن‌قدر این هزینه باید ناچیز در نظر گرفته شود که هر شخص با هر هدف یا بهانه‌ای به خود اجازه دهد وقت و منابع مالی شورا را صرف شکایات بی‌پایه خود کند و او را از انجام وظایف مهم‌تر و حساس‌تر خود بازدارد و نه هزینه رسیدگی شورا آن‌قدر زیاد تعیین گردد که اشخاص خصوصی ذی‌نفع و مطلع از وقوع رویه‌های ضدرقابتی عطای طرح شکایت را به لقایش ببخشند و با پدیده متروک شدن مقررات رقابت و اجرای کمتر از حد آن‌ها مواجه شویم.

۳. مطالعه تطبیقی رویکرد کشورها به اخذ هزینه‌های دادرسی در دعاوی رقابتی

در این بخش به مطالعه پیرامون هزینه رسیدگی به دعاوی نقض مقررات رقابت در چند کشور منتخب می‌پردازیم و همان‌گونه که در ادامه نشان داده خواهد شد باید اذعان داشت اخذ هزینه‌های مذکور از متقاضیان خدمات مقامات رقابتی در کشورهای صاحب سبک یا پیشینه در حقوق رقابت امری معمول و مسبوق به سابقه می‌باشد و از این طریق بخشی از منابع مالی مورد نیاز این مراجع در کنار بودجه‌ای که سالانه از طرف دولت به آن‌ها تزریق می‌شود تأمین می‌گردد. البته باید توجه داشت هزینه دادرسی در دعاوی مدنی که در مراجع قضایی در ارتباط با رویه‌های ضدرقابتی مانند مطالبه خسارت مطرح می‌گردد تابع عموماً آیین دادرسی مدنی است و از دایره شمول این مطالعه خارج‌اند.

۳-۱. ایالات متحده

ایالات متحده آمریکا دارای قدیمی‌ترین و سختگیرانه‌ترین مقررات حمایت از رقابت (ضدتراست) در جهان است. ارتکاب رویه‌های ضدرقابتی در این کشور با ضمانت‌اجراهای سنگینی مواجه می‌باشد به نحوی که مرتکب، جنایت‌کار فرض شده و اگر شخص حقوقی باشد تا ۱۰۰ میلیون دلار و در مورد سایر اشخاص تا ۱ میلیون دلار یا ۱۰ سال حبس و یا هر دو بنا به صلاحدید دادگاه مجازات خواهد شد (Blair and Sokol, 2015: 258). همچنین، مرتکب به پرداخت سه برابر خسارت زیان‌دیدگان از رویه‌های ضدرقابتی وی محکوم خواهد شد. به همین

دلیل، سنگین‌ترین محکوم‌به‌ها در رویه قضایی دادگاه‌های آمریکایی به آرائی تعلق دارد که در دعاوی نقض مقررات رقابت صادر شده‌اند. وظیفه اجرای مقررات رقابت فدرال در این کشور بر عهده دو مرجع وزارت دادگستری (دایره ضدتراست)^۱ و کمیسیون تجارت فدرال^۲ است. این دو نهاد صرفاً وظیفه کشف و تحقیق در مورد رویه‌های ضدرقابتی را برعهده دارند و در صورت احراز باید اقدام به طرح دعوا در دادگاه‌های فدرال کنند و این قضات محاکم هستند که در خصوص موضوع از طریق صدور رأی اتخاذ تصمیم می‌نمایند.^۳

درخصوص هزینه‌های طرح موضوعات مرتبط با حقوق رقابت از طرف اشخاص خصوصی نزد دو مرجع تخصصی فوق باید خاطرنشان کرد وزارت دادگستری از زمانی که عهده‌دار مسئولیت اجرای مقررات رقابت فدرال در سال ۱۹۰۳ گردید تا پیش از سال ۱۹۹۰ تنها از بودجه عمومی کشور ارتزاق می‌کرد. اما طی اصلاحاتی که در سال ۱۹۸۹ به عمل آمد مقرر گردید، کمیسیون تجارت فدرال بابت ثبت و رسیدگی به اطلاعاتی بنگاه‌هایی که قصد ادغام یا تملک سهام دارای حق رأی یا دارایی یکدیگر را دارند و بررسی و اعلام نظر درخصوص رقابتی یا ضدرقابتی بودن اقدام خود را تقاضا می‌کنند، وجوهی را از متقاضیان دریافت کند. این وجوه به‌طور مساوی میان کمیسیون مذکور و دایره ضدتراست وزارت دادگستری تقسیم و در ردیف بودجه آن‌ها منظور خواهد شد. بررسی درخواست بنگاه‌ها در این خصوص منوط به پرداخت تعرفه فوق می‌باشد. ماده ۷ قانون کلاپتون در واقع مبنای قانونی کنترل ادغام‌ها و تملک‌ها در حقوق آمریکا است. ماده ۱ قانون شرمین که قراردادها، توافقات یا تبانی بین بنگاه‌ها درخصوص ممانعت از تجارت را ممنوع می‌کند، ماده ۲ قانون اخیرالذکر که انحصارات و تلاش برای ایجاد انحصار و تبانی بر انحصار را ممنوع می‌کند و ماده ۵ قانون کمیسیون تجارت فدرال که روش‌های غیرمنصفانه رقابت را ممنوع می‌کند نیز بخشی از نظام حمایت از رقابت در حقوق آمریکا را تشکیل می‌دهند. به‌موجب بند الف ماده ۷ قانون کلاپتون (اصلاح شده به‌موجب قانون ضدانحصار هارت-اسکات-رودینو^۴)، در صورتی که ادغام بنگاه‌های اقتصادی از مبلغ خاصی بیشتری باشد، تعهداتی بر عهده آن‌ها قرار می‌گیرد. این افراد ملزم‌اند که ادغام‌های خود را به نهاد رقابتی (کمیسیون تجارت فدرال) اطلاع بدهند.

1. Department of Justice (DOJ), Antitrust division

2. Federal Trade Commission (FTC)

۳. برای دیدن تشریفات رسیدگی ضدانحصار در کمیسیون تجارت فدرال و بخش ضدانحصار وزارت دادگستری

آمریکار جوع کنید به: حسینی، ۱۳۹۶: ۴۵۳-۴۴۸.

4. Hart-Scott-Rodino Antitrust Improvement Act of 1976.

رویه عملی نهادهای ناظر بر رقابت آمریکا بدین صورت است که ابتدا سه آزمایش تجاری بودن، حجم معامله و حجم بنگاه اقتصادی را انجام می‌دهند.^۱ در صورتی که این سه شرط در مورد بنگاه‌های مورد ادغام وجود داشت، لزوم ارسال اعلامیه قبل از ادغام، توسط شرکت‌های تحت ادغام ضروری است. تنها در صورتی که کمیسیون عدم مغایرت، اقدام بنگاه‌ها را با موازین رقابتی تأیید کند یا مهلت زمانی بررسی کمیسیون منقضی شود و مرجع مذکور اعلام نظر نکند توافق آن‌ها نافذ بوده و قابلیت اجرایی خواهد یافت.

لازم به ذکر است که مطابق ماده ۷ (الف) قانون کلایتون شرکت‌ها و بنگاه‌های آمریکایی هرگاه قصد انجام ادغام یا تملک سهام یا دارایی میان خود را دارند در صورتی که ارزش معاملاتی آن‌ها به حدنصاب‌های مقرر در قانون برسد مکلفند پیش از اجرای توافق خود مراتب را به کمیسیون اطلاع دهند. این در حالی است که برابر ماده ۴۹ قانون اصل ۴۴، در نظام حقوق رقابت ایران اساساً بنگاه‌ها و شرکت‌ها ملزم نیستند که به شورای رقابت در مورد ادغام یا تملکی که قصد اجرای آن را میان خود دارند اطلاع‌رسانی کنند. در واقع با توجه به اختیاری بودن نظام کنترل ادغام‌ها که از کلمه «می‌توانند» برداشت می‌شود، الزامی مثبتی بر کسب تکلیف بنگاه‌ها و شرکت‌ها از شورای رقابت وجود ندارد (Hosseini, 2015: 9-10) پذیرفتن اختیاری بودن نظام ادغام‌ها به معنای این است که تملک و ادغام مورد نظر از لحظه وقوع، واجد آثار صحیح قانونی اند و دستور شورای رقابت مطابق ماده ۴۹، اثر خاصی ندارد (حقیقت جو، ۱۳۹۸: ۶۵۴).

تعرفه ثبت^۲ و رسیدگی به درخواست‌های یادشده (که از سوی کنگره همه‌ساله تعیین می‌شود) در سال ۲۰۱۹ به شرح زیر است:

در صورتی که ارزش مبادلاتی (قیمت دارایی یا سهام تملک شده) بیشتر از ۹۰ میلیون دلار و

۱. آزمایش تجاری بودن یعنی یکی از طرفین باید در فعالیتی تجاری یا فعالیتی که تجارت را تحت تأثیر قرار می‌دهد، مداخله داشته باشد. آزمایش حجم معامله بدین معنی است که در نتیجه ادغام یا تملک، بنگاه تملک شده باید میزان متوسطی از سهام دارای رأی، منافع غیرشرکتی و یا منافع تحصیل شده‌ای بیش‌تر از ۹۰ میلیون دلار آمریکا به دست آمده باشد. آزمایش حجم بنگاه نیز به معنای آن است که اگر حجم معامله بیش از ۹۰ میلیون دلار باشد اما به ۳۵۹/۹ میلیون دلار نرسد، حداقل یکی از طرفین درگیر در معامله باید فروش سالیانه خالص یا دارایی کلی حداقل به میزان ۱۸۰ میلیون دلار داشته باشد و بنگاه دیگر باید فروش سالیانه خالص یا دارایی کلی معادل حداقل ۱۸ میلیون دلار داشته باشد (ارقام یاد شده مربوط به سال ۲۰۱۹ هستند):

<https://www.ftc.gov/news-events/media-resources/mergers-and-competition/merger-review> (last visited: 2020-5-24)

2. Filing Fees

کمتر از ۱۸۰ میلیون دلار باشد هزینه ثبت و رسیدگی به هر درخواست ۴۵ هزار دلار خواهد بود. چنانچه ارزش مبادلاتی بیشتر از ۱۸۰ میلیون دلار و کمتر از ۸۹۹/۸ میلیون دلار باشد هزینه ثبت و رسیدگی به هر درخواست ۱۲۵ هزار دلار خواهد بود. در صورتی که ارزش مبادلاتی بیش از ۸۹۹/۸ میلیون دلار باشد هزینه ثبت و رسیدگی به هر درخواست ۲۸۰ هزار دلار خواهد بود.^۱

آن گونه که اشاره شد هزینه‌هایی که به این ترتیب توسط کمیسیون دریافت و جمع‌آوری می‌شود میان نهاد مزبور و دایره ضدتراست وزارت دادگستری به‌طور مساوی تقسیم و در بودجه سالانه آن‌ها لحاظ می‌شود.^۲ بررسی داده‌های مربوط به بودجه سالانه دایره ضدتراست وزارت دادگستری از سال ۱۹۸۹ تاکنون نشان می‌دهد در حالی که در سال ۱۹۸۹ بودجه مرجع فوق، ۴۴ میلیون و ۹۳۷ هزار دلار بوده که تماماً از طریق بودجه عمومی دولت و مالیات‌دهندگان تأمین شده است در سال بعد، با اضافه شدن نیمی از منابعی که به طریق بالا از ذی‌نفعان مستقیم دریافت گردید (معادل ۱۳ میلیون و ۵۱۹ هزار دلار) دولت ۱۰ میلیون دلار از بودجه اختصاص‌یافته خود کاست ولی با این حال، حدود ۳ میلیون دلار بر بودجه کل این اداره اضافه شد. این روند به‌گونه‌ای ادامه یافت که در سال ۱۹۹۵ منابعی که از محل دریافت حق‌الزحمة مورد بحث عاید دایره ضدتراست گردید از بودجه عمومی دولت نیز پیشی گرفت. به عبارت دیگر، دولت تنها حدود ۴۰٪ بودجه کل سالانه این مقام رقابتی را تأمین کرده است. همچنین، بررسی داده‌ها در حفاصل سال‌های ۲۰۰۱ تا ۲۰۱۲ نیز نشان می‌دهد که طی این سال‌ها، ۸۸٪ بودجه مورد نیاز دایره ضدتراست از محل تعرفه‌ها فراهم شده است (USA: American Bar Association, 2012: 12). لازم به ذکر است که دایره ضدتراست وزارت دادگستری ظاهراً بابت خدمات خود در کشف و تحقیق پیرامون دیگر موضوعات مشمول قوانین حمایت از رقابت هزینه‌ای از متقاضیان دریافت نمی‌کند.

۲-۳. کانادا

در کانادا وظیفه اجرای قانون رقابت این کشور برعهده اداره رقابت^۳ است. همانند حقوق رقابت آمریکا در این کشور نیز با رعایت حدنصاب‌های مقرر در قانون، شرکت‌ها و بنگاه‌ها در صورتی که قصد ادغام یا تملک سهام یا دارایی یکدیگر را دارند باید از پیش مراتب را جهت بررسی و تطبیق

1. [https://www.ftc.gov/enforcement/premerger-notification-program/Filing Fee Information](https://www.ftc.gov/enforcement/premerger-notification-program/Filing_Fee_Information), (last visited: 2019-07-14)
 2. <http://www.justice.gov/atr/appropriation-figures-antitrust-division>
 3. Competition Bureau

موضوع با مقررات رقابت به اداره فوق اعلام نمایند (Goldman and Bodrug, 2013: section 10.1). در این موارد، اداره رقابت اعم از آنکه موضوع مطروحه ساده یا پیچیده باشد و صرف نظر از ارزش مبادلاتی قرارداد، مبلغ ثابت ۷۵ هزار دلار به عنوان تعرفه این خدمت خود دریافت می‌کند.^۱ اداره رقابت کانادا علاوه بر این هزینه، برخلاف مقامات رقابتی آمریکا برای انجام سایر وظایف خود وجوه دیگری را نیز از متقاضیان دریافت می‌کند که تعرفه آن‌ها به شرح ذیل است:

رسیدگی به شکایات پیرامون تبانی‌های ضدرقابتی، سوءاستفاده از موقعیت مسلط و رویه‌های تجاری غیرقانونی (تقریباً شبیه موضوعات مقرر در ماده ۴۴ و بند (ط) ماده ۴۵ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴): ۱۵ هزار دلار؛

رسیدگی به شکایات پیرامون رویه‌های ضدرقابتی منصفانه نظیر اظهارات گمراه‌کننده، متقلبانه و خلاف واقع یا جوایز موهوم (تا حدودی شبیه موضوعات مقرر در ماده ۴۵ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل (۴۴): یک هزار دلار؛

سایر موارد: ۵ هزار دلار؛

سازمان‌ها و نهادهای دولتی همانند دیگر اشخاص مکلف به پرداخت کل هزینه‌های فوق می‌باشند، منتها تعرفه ارائه خدمات فوق به مؤسسات خیریه ۵۰ دلار می‌باشد؛
هزینه ارائه رونوشت از اوراق و اسناد: ۰/۲۵ دلار؛

ضمناً در صورتی که متقاضیان ظرف دو روز از تاریخ درخواست انصراف خود را اعلام نمایند هزینه پرداخت شده به آن‌ها مسترد می‌شود.^۲

۳-۳. ژاپن

در ژاپن تقاضای صدور دستور توقف رویه ضدرقابتی هزینه‌ای معادل دعاوی غیرمالی در برداشته و از متقاضی ۸ هزار ین دریافت می‌شود. همچنین، در صورتی که دعوا جنبه مالی داشته باشد ارزش مالی مورد درخواست ملاک احتساب هزینه خواهد بود و هزینه بر مبنای یک دویستم ارزش خواسته احتساب می‌گردد. درخصوص ادغام‌ها نیز هر دو شرکتی که قصد ادغام را دارند مسئول پرداخت هزینه‌های مندرج در قوانین هستند. درخصوص تملک نیز شرکت خریدار پرداخت این هزینه‌ها را برعهده می‌گیرد و نهاد رقابتی ژاپن «کمیسیون تجارت منصفانه»^۳ هیچ

1. <https://www.canada.ca/en/competition-bureau/news/2018/04/new-filing-fee-for-competition-bureau-merger-reviews-coming-into-effect.html> (last visited:2020-05-26)
2. <http://www.competitionbureau.gc.ca/> (last visited: 2020-5-24)
3. Japan Fair Trade Commission (JFTC)

گونه هزینه اداری را در این خصوص متقبل نمی‌شود. عدم اعلام ادغامی که مطابق قانون و حدنصاب‌های مندرج در آن اجباری بوده، جریمه‌ای تا ۲۰ میلیون ین را به همراه دارد (Duns et al, 2015: 427-430).

شایان توجه است که در سال ۲۰۱۲ تعداد کارمندان «کمیسیون تجارت منصفانه» این کشور به‌عنوان مقام رقابتی ژاپن، ۷۹۹ کارمند و ۸/۷۴ میلیارد ین بودجه سالانه آن بوده است.^۱

۳-۴. ترکیه

بر اساس قانون شماره ۴/۰۵۴ درخصوص حمایت از رقابت و دستور شماره ۲۰۱۰/۴ (با آخرین اصلاحات ۲۰۱۷) درخصوص ادغام‌ها و تملک‌ها «نهاد رقابت ترکیه^۲» مسئولیت بررسی و رسیدگی به رویه‌های ضدرقابتی و ادغام و تملک را برعهده دارد (see: Kanable Gotts, 2018: chapter 42).

در ترکیه نیز در صورتی که ادغام یا تملک میان شرکت‌ها به حدنصاب‌های مقرر در قانون برسد، شرکت تملک‌کننده یا حاصل از ادغام مکلف به اعلام مراتب و تقاضای بررسی از نهاد رقابت ترکیه است. در صورتی که ادغام مغایر با قانون رقابت تشخیص داده نشود، شرکتی که در نتیجه ادغام یا تملک سرمایه او افزایش می‌یابد باید ۰/۰۴ درصد سرمایه خود را به‌عنوان تعرفه همکاری به اداره رقابت بپردازد.^۳

۳-۵. دانمارک

در دانمارک، «قانون رقابت دانمارک^۴»، که بر اساس نظام رقابت اتحادیه اروپا طراحی شده است، موارد مربوط به کنترل ادغام‌ها و هزینه‌های مربوط به آن را معین کرده است.

مطابق قانون رقابت دانمارک، در صورتی که ادغام یا تملک میان شرکت‌ها به حد نصاب‌های مقرر در قانون برسد، شرکت تملک‌کننده یا حاصل از ادغام مکلف به اعلام مراتب و تقاضای بررسی از اداره رقابت و مصرف‌کننده دانمارک^۵ است. در این صورت، برابر ماده ۱۲ (ح) قانون رقابت این کشور اگر بررسی درخواست مزبور ساده و بدون پیچیدگی خاصی در مرحله اول بررسی قابل انجام باشد باید مبلغ ۵۰ هزار کرون دانمارک به اداره فوق بپردازد. در غیر این صورت و بر

1. http://www.jftc.go.jp/en/about_jftc/statistics.html (last visited: 2020-5-24)

2. Turkish Competition Authority

3. <http://www.morogluarseven.com/news/overview-mergers-acquisitions-turkey-2015> (last visited: 2020-05-26)

4. the Danish Competition Act (Consolidated Competition Act No. 155 of 1 March 2018)

5. Danish Competition and Consumer Authority (DCCA).

فرض نیاز به بررسی کامل، تعرفه رسیدگی اداره رقابت و مصرف‌کننده برابر با ۰/۰۱۵ درصد کل گردش مالی سالانه بنگاه‌های ذی‌نفع خواهد بود. در هر حال، این رقم از یک میلیون و پانصد هزار کرون بیشتر نخواهد شد.^۱

۳-۶. انگلستان

در انگلستان هرگاه در مرحله نخست بررسی، اداره رقابت و بازارها^۲ عدم مغایرت ادغام یا تملک مورد نظر را تشخیص دهد (نوعاً زمانی که شرکت‌های ذی‌ربط کوچک و دارای سهم بازاری اندکی باشند و یا ادغام یا تملک اعلامی افقی نباشد) رسیدگی اداره مذکور هزینه‌ای برای شرکت‌های مرتبط ندارد. اما هرگاه نیاز به بررسی دقیق‌تر باشد و رسیدگی وارد مرحله دوم شود، شرکت‌های مربوطه باید مبلغی را به‌عنوان تعرفه بررسی به اداره رقابت و بازارها پرداخت کنند. در صورتی که ارزش گردش مالی شرکت تملک‌شده ۲۰ میلیون پوند یا کمتر باشد، این تعرفه برابر با ۴۰ هزار پوند خواهد بود. در صورتی که ارزش گردش مالی شرکت تملک‌شده بیشتر از ۲۰ میلیون پوند و کمتر از ۷۰ میلیون پوند باشد، تعرفه ۸۰ هزار پوند است. در فرضی که گردش مالی شرکت تملک‌شده بیشتر از ۷۰ میلیون پوند و کمتر از ۱۲۰ میلیون پوند باشد، تعرفه ۱۲۰ هزار پوند می‌باشد و نهایتاً در جایی که گردش مالی شرکت تملک‌شده بیشتر از ۱۲۰ میلیون پوند باشد، تعرفه اداره فوق برابر با ۱۶۰ هزار پوند خواهد بود.^۳

۳-۷. ایرلند

در ایرلند از ترکیب مقام رقابتی و نهاد ملی مصرف‌کنندگان، در سال ۲۰۱۴، «کمسیون حمایت از رقابت و مصرف‌کننده»^۴ ایجاد شد.

در این کشور نیز بررسی ادغام‌ها یا تملک‌های میان شرکت‌ها و بنگاه‌ها در مواردی که اعلام آن‌ها به مقام رقابتی این کشور برابر بند ۸ ماده ۱۸ قانون رقابت ایرلند^۵ الزامی است متوقف بر

1. <https://www.en.kfst.dk/competition/merger-control/> (last visited:2020-5-5)

۲. Competition and Markets Authority (CMA)؛ سابق بر این، وظیفه اجرای قانون رقابت انگلستان برعهده اداره تجارت منصفانه (Office of Fair Trading (OFT)) بود که از اول آوریل ۲۰۱۴ جای خود را به مقام رقابتی فوق داده است.

۳. شایان ذکر است که مطابق با گزارشی، مقام رقابتی انگلستان بابت بررسی ۱۲ پرونده مرتبط با ادغام در سال ۲۰۰۲ برای هر مورد بین ۲۶۲ هزار تا ۵۲۴ هزار پوند هزینه صرف کرده است (International Competition Network, 2005: 5).

4. The Competition and Consumer Protection Commission (CCPC)

5. the Competition and Consumer Protection Act 2014.

پرداخت تعرفه ثابت ۸ هزار یورپی می‌باشد. وظیفه تعیین این مبلغ را قانون در اختیار وزیر بازرگانی، تجارت و کار این کشور قرار داده است.^۱

۸-۳. سوئیس

در این کشور مطابق با ماده ۵۲ (الف) قانون فدرال راجع به کارتل‌ها و سایر محدودیت‌های بر رقابت^۲، کمیسیون رقابت^۳ مجاز است تا برای انجام وظایف خود اعم از تحقیق و اتخاذ تصمیم پیرامون انواع محدودیت‌های بر رقابت و تمرکز میان بنگاه‌ها (ادغام و تملک)، گزارش‌های کارشناسی و سایر خدمات تعرفه اخذ کند. این تعرفه باید بر اساس میزان وقتی که اداره رقابت صرف موضوع می‌کند، تعیین شود. تعیین تعرفه‌های اداره رقابت برعهده شورای فدرال^۴ است. برای مثال، درخصوص بررسی ادغام یا تملک‌هایی که بنگاه‌های ذی‌نفع مکلف به اعلام آن‌ها به کمیسیون رقابت می‌باشند در صورتی که بررسی کمیسیون در مرحله اول به اتمام برسد تعرفه تعیین شده مبلغ ۵ هزار فرانک سوئیس (حدود ۵ هزار و ۴۰۰ دلار) است. اما اگر بررسی وارد مرحله دوم شود که نیاز به گردآوری جزییات بیشتر و صرف وقت زیادتر است، تعرفه بر مبنای وقت صرف شده کارشناسان کمیسیون رقابت و بسته به پیچیدگی موضوع از ساعتی ۱۰۰ تا ۴۰۰ فرانک سوئیس محاسبه خواهد شد.^۵

۹-۳. آفریقای جنوبی

در آفریقای جنوبی بررسی ادغام‌های کوچک توسط کمیسیون رقابت^۶ این کشور هزینه‌ای برای شرکت‌های ذی‌نفع ندارد اما بررسی ادغام‌های متوسط تعرفه‌ای معادل ۱۶۵ هزار راند و بررسی ادغام‌های بزرگ ۵۵۰ هزار راند هزینه در بردارد.^۷ در مواردی که شرکت یا بنگاهی تقاضای معاف شدن خود از محدودیت‌های مقرر در قانون رقابت^۸ این کشور را از کمیسیون دارد، تعرفه اولیه درخواست او ۵ هزار راند است که در ۵۰۰ برابر تعداد سال‌هایی که تقاضای معافیت می‌شود ضرب می‌شود. در صورت تقاضای معافیت جمعی و گروهی تعرفه اولیه این درخواست ۱۰۰ هزار

1. <https://gettingthedealthrough.com/area/20/jurisdiction/14/merger-control-ireland/> (last visited: 2020-5-25)

2. the Federal Act on Cartels and Other Restrictions of Competition

3. the Competition Commission

4. the Federal Council

5. <https://gettingthedealthrough.com/area/20/jurisdiction/29/merger-control-switzerland/> / (last visited/2020-5-24).

6. The Competition Commission

7. <http://www.compcom.co.za/notification-fees/> (last visited: 2020-05-25)

8. the Competition Act, 89 of 1998

راند است که در ۱۰۰۰ برابر تعداد سال‌هایی که تقاضای معافیت می‌شود ضرب می‌شود. تعرفه تقاضای نظر مشورتی از کمیسیون رقابت نیز ۲۵۰۰ راند محاسبه شده است.^۱

۱۰-۳. هنگ کنگ

مطابق با ماده ۱۶۴ قانون رقابت هنگ‌کنگ مصوب ۲۰۱۲ که از جدیدترین قوانین داخلی حوزه حقوق رقابت در بین کشورهای جهان محسوب می‌شود، کمیسیون رقابت^۲ این کشور می‌تواند برای موارد زیر تعرفه تعیین کند: (۱) رسیدگی به درخواست‌هایی که بر اساس این قانون به کمیسیون داده می‌شود و (۲) ارائه هرگونه خدمات.

تعیین میزان تعرفه‌های فوق برعهده رئیس کمیسیون رقابت می‌باشد و باید آن‌ها را با انتشار دستورالعملی اعلام نماید. در ماده مرقوم اشاره گردیده است که وضع این تعرفه‌ها صرفاً محدود به میزان هزینه‌های اداری و یا سایر هزینه‌هایی که کمیسیون در ارتباط با درخواست واصله یا ارائه خدمت خود متحمل می‌شود نخواهد بود و بنابراین، مقنن این کشور تلویحاً اجازه داده است تا کمیسیون نیز نظیر یک واحد اقتصادی به فکر کسب سود از محل ارائه وظایف قانونی خود باشد. حسب ماده فوق، تعرفه‌ای که بدین ترتیب باید پرداخت شود حکم یک دین مدنی به کمیسیون را خواهد داشت. همچنین، در مقرراتی که رئیس کمیسیون در ارتباط با این ماده تهیه خواهد کرد باید در مورد میزان تعرفه، معیارهای تعیین تعرفه، فرد پرداخت‌کننده و تعرفه متفاوت قابل پرداخت از سوی اشخاص مختلف، تخفیف، معافیت یا استرداد کلی یا جزئی تعرفه و نحوه پرداخت آن تعیین تکلیف کند.^۳

۴. پیشنهاد اصلاح قانون رقابت با رویکرد اخذ هزینه در دعاوی رقابتی در حقوق ایران

همان‌طور که مشاهده شد، دلایل توجیهی برای اخذ هزینه در دعاوی مربوط به نقض مقررات رقابت در حقوق ایران، بسیار زیادند. در حقوق سایر کشورها (به‌ویژه در خصوص ادغام‌ها)، تعرفه‌های بالایی از متقاضیان اخذ می‌شود و استفاده از تجارب سایر نظام‌های حقوقی در این خصوص می‌تواند در جهت اصلاح نظام حقوقی ایران به کار آید. برای رفع کاستی‌های مورد اشاره

1. <http://www.compcom.co.za/notification-fees/> (last visited: 2020-05-29)

2. The Competition Commission

۳. برای دیدن توضیحات بیشتر:

https://www.compcomm.hk/en/legislation_guidance/guidance/other/files/

CC_Fees_Making_Application_Eng.pdf; see also:

http://www.legislation.gov.hk/blis_pdf.nsf/CurAllEngDoc/

633BF9BCB94F218C48257E8500126FF1/\$FILE/CAP_619G_e_b5.pdf. (last visited: 2020-05-25)

در مقررات فعلی حاکم بر رقابت، پیشنهاد می‌شود مواد ذیل در قالب اصلاح قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی پیش‌بینی و مصوب شود:

الف) ماده ۴۹ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی به همراه پیش‌بینی دو تبصره به شرح ذیل اصلاح شود:

ماده ۴۹ اصلاحی: «بنگاه‌ها و شرکت‌ها مکلفند در مواردی که به موجب آیین‌نامه اجرایی این ماده مشخص می‌گردد، در مورد شمول یا عدم شمول هر یک از اقدامات موضوع مواد (۴۶) تا (۴۸) این قانون که قصد اجرای آن را در میان خود دارند پیش از انجام، از شورای رقابت کسب تکلیف کنند. شورای رقابت مکلف است حداکثر ظرف دو ماه از تاریخ وصول تقاضا، آن را بررسی و نتیجه را به‌طور کتبی یا به وسیله دادن پیام مطمئن به متقاضی اعلام کند. این مدت پیش از انقضای آن، با ذکر علت برای یک نوبت از سوی شورا قابل تمدید می‌باشد و به طرفین ابلاغ می‌گردد. در صورت اعلام عدم شمول ممنوعیت مواد فوق در مورد اقدام موردنظر یا عدم ارسال پاسخ از سوی شورا ظرف مدت مقرر، آن اقدام صحیح فرض می‌شود. در مواردی که اخذ مجوز از شورای رقابت الزامی است، ادغام تا تعیین تکلیف و یا انقضای مواعد مقرر در این ماده معلق بوده و اداره ثبت شرکتها مجاز به ثبت آن نخواهد بود. آیین‌نامه موضوع این ماده به پیشنهاد شورای رقابت سه ماه پس از لازم‌الاجرا شدن این قانون به تصویب هیئت وزیران می‌رسد».

تبصره ۱: «عدم رعایت تکلیف موضوع ماده قبل از سوی هر یک از بنگاه‌ها یا شرکت‌های مکلف ظرف ۱۵ روز از تاریخ انعقاد توافق مربوطه یا اجرای عملی هر یک از اقدامات موضوع مواد ۴۶ تا ۴۸ این قانون بدون رعایت تکلیف مزبور حسب تصمیم شورا موجب محکومیت به جریمه نقدی مقرر در بند ۱۲ ماده ۶۱ خواهد شد.»

تبصره ۲: «شرکت یا بنگاه‌های مذکور موظف به ارائه اطلاعات خواسته شده شورا به‌نحو صحیح و مطابق با واقع ظرف مدت مقرر از طرف شورا می‌باشند. در غیر این صورت، حسب تصمیم شورا به حداکثر جریمه مقرر در بند ۱۲ ماده ۶۱ این قانون محکوم و شخص حقیقی مرتکب نیز وفق مقررات به مجازات مقرر در ماده ۷۲ این قانون محکوم خواهد شد.»

ب) بند ۱۲ ماده ۶۱ قانون صدرالذکر به شرح ذیل اصلاح شود:

«ماده (۴۵) در متن بند ۱۲ ماده ۶۱ حذف و به جای آن «مواد ۴۴ تا ۴۸» جایگزین می‌شود.»

ج) مفاد زیر به‌عنوان تبصره‌های ۲ الی ۱۰ به ماده ۶۲ قانون فوق اضافه و تبصره آن، «تبصره ۱» محسوب گردد (این امکان نیز وجود دارد که تبصره ۲ ذیل به‌عنوان مفاد ماده ۶۲ مکرر به قانون اضافه و متناسب با این پیشنهاد شماره سایر تبصره‌ها را تغییر داد):

تبصره ۲: «شورای رقابت می‌تواند به هنگام طرح شکایات موضوع این ماده در صورتی که موضوع شکایت به تشخیص حداقل یکی از قضات عضو شورا جنبه‌ی مالی داشته و برای شاکی منفعت مستقیم داشته باشد همچنین، در موارد بررسی اقدامات موضوع ماده ۴۹ این قانون، حداکثر تا ۳ درصد بهای خواسته یا مال موضوع رویه‌ی ضدرقابتی یا منفعت قابل‌پیش‌بینی برای شاکی یا متقاضی و یا حداکثر تا ده درصد فروش ناخالص سال مالی قبل شاکی یا شرکت یا بنگاه بزرگ‌تر طرف اقدامات موضوع ماده ۴۹ این قانون هر کدام که بیشتر باشد را به‌عنوان هزینه‌ی رسیدگی از شاکی یا متقاضی دریافت کند. در صورتی که موضوع شکایت جنبه‌ی مالی یا برای شاکی منفعت مستقیم نداشته باشد یا میزان بهای خواسته، مال مورد رویه‌ی ضدرقابتی موضوع شکایت یا منفعت عایدی برای شاکی در زمان طرح شکایت قابل‌تشخیص نباشد تا زمان قابلیت تشخیص همچنین، در موارد درخواست از شورا جهت انجام وظیفه مقرر در بند ۵ ماده ۵۸ این قانون، با توجه به اهمیت موضوع و پیچیدگی آن و اندازه و وضعیت مالی شاکی یا متقاضی از X میلیون ریال تا حداکثر Y میلیون ریال از شاکی یا متقاضی به‌عنوان هزینه رسیدگی دریافت خواهد شد. در هر حال، تعیین میزان دقیق هزینه‌ی رسیدگی حسب مورد، با تصمیم رئیس شورا و حداقل یکی از قضات عضو در جلسه‌ی اداری که ظرف سه روز پس از تقدیم شکایت یا تقاضا بدین منظور تشکیل خواهد شد تعیین و از طریق احضاریه یا ارسال داده پیام مطمئن به شاکی یا متقاضی ابلاغ می‌گردد.»

تبصره ۳: «در صورت عدم پرداخت کامل هزینه‌ی مذکور از سوی شاکی یا متقاضی در مهلت مقرر، موضوع در جلسه‌ی شورا که به همین منظور وفق ماده ۵۷ این قانون ظرف پانزده روز تشکیل خواهد شد طرح و با توجه به میزان اهمیت و ضرورت بررسی موضوع شورا مطابق با عقیده اکثریت حاوی نظر مثبت حداقل یکی از قضات عضو تصمیم خواهد گرفت که به بررسی و رسیدگی به موضوع حسب مورد وفق مواد ۶۲ یا ۵۸ این قانون بپردازد یا خیر. در صورتی که تصمیم بر رسیدگی به موضوع باشد شاکی یا متقاضی مزبور، ذی‌نفع و طرف دعوا محسوب نشده و از حقوق مربوطه از جمله حضور در جلسات رسیدگی، استماع اظهارات و اعتراض به تصمیمات شورا برخوردار نخواهد بود مگر آنکه به تشخیص شورا در تصمیمی که به شرح فوق اتخاذ می‌شود کل یا بخشی از حقوق طرف دعوا برای وی پذیرفته شود. در هر حال، از شاکی مذکور یا شاکی که مطابق با تبصره ۶ این ماده هزینه‌ی واریزی خود را مسترد می‌دارد دعوای مطالبه‌ی خسارت موضوع ماده ۶۶ این قانون مسموع نخواهد بود.»

تبصره ۴: «در موارد طرح شکایت وفق ماده ۶۲ این قانون، شاکی مکلف است در شکواییه

خود قید کند که آیا موضوع برای وی جنبه‌ی مالی و نفع مستقیم دارد یا خیر. در صورت مثبت بودن، همچنین در موارد اعلام تملک یا ادغام مقرر در ماده ۴۹ این قانون، اعلام ارزش روز مال موضوع شکواییه یا سهام یا دارایی مورد تملک یا ادغام به وجه رایج مملکتی الزامی است. در صورت پرداخت هزینه‌ی رسیدگی وفق تبصره ۲ این ماده، پرداخت‌کننده از تأدیه‌ی هزینه‌ی دادرسی دعاوی مطالبه خسارت موضوع ماده ۶۶ این قانون معاف می‌باشد. در دعاوی که ممکن است در همین ارتباط یا با منشا واحد در مراجع قضایی از سوی شاکی مطرح گردد مطالبه مال یا بهای خواسته‌ای بیش از میزان اعلام شده در شکواییه‌ای که به طریق فوق تقدیم شورا می‌گردد مسموع نیست.»

تبصره ۵: «مقامات رسمی موضوع ماده ۶۲ این قانون و نهادها و سازمان‌های دولتی یا عمومی غیردولتی که به تشخیص یکی از قضات عضو شورا در راستای انجام وظایف حاکمیتی خود مطابق این ماده طرح شکایت می‌کنند از پرداخت هزینه‌ی رسیدگی شورا معاف هستند. انجمن‌های حمایت از مصرف‌کنندگان و سایر نهادهای رسمی مردم نهاد که مطابق با اساسنامه در محدوده انجام وظایف خود اقدام می‌کنند به تشخیص رئیس شورا به همراه یکی از قضات عضو تا حداکثر نصف از پرداخت هزینه‌ی رسیدگی موضوع تبصره ۲ این ماده معاف می‌باشند.»

تبصره ۶: «در صورتی که حداکثر ظرف ده روز از تاریخ پرداخت هزینه‌ی رسیدگی، شاکی یا متقاضی کتباً انصراف خود را به شورا تقدیم نمایند مطابق با تصمیم رئیس شورا و یکی از قضات عضو در جلسه‌ی اداری که ظرف ده روز به همین منظور تشکیل خواهد شد حداقل تا ۶۰ درصد و حداکثر تا ۹۰ درصد وجه واریزی به پرداخت‌کننده مسترد و درخصوص رسیدگی یا عدم رسیدگی به موضوع وفق تبصره ۳ این ماده عمل خواهد شد.»

تبصره ۷: «درخصوص ارائه سایر خدمات شورا از جمله صدور گواهی موضوع تبصره ماده ۶۶ این قانون شورا می‌تواند با تصمیم رئیس شورا به همراه یکی از قضات عضو که حداکثر ظرف یک هفته اتخاذ خواهد شد حداکثر تا مبلغ X میلیون ریال از متقاضی به‌عنوان هزینه‌ی ارایه‌ی خدمات درخواست شده دریافت کند. عدم پرداخت هزینه مذکور ظرف یک هفته پس از ابلاغ از طرف متقاضی موجب رد تقاضا بنا به تصمیم قطعی رئیس شورا خواهد شد. در این موارد، طرح مجدد تقاضا بلا مانع می‌باشد.»

تبصره ۸: «رسیدگی هیئت تجدیدنظر به اعتراض به تصمیمات شورای رقابت که وفق ماده ۶۳ این قانون صورت می‌پذیرد منوط به پرداخت هزینه‌ی رسیدگی مرحله تجدیدنظرخواهی از ناحیه معترض است که معادل ۱/۵ برابر هزینه اخذشده توسط شورا یا ۴٪ بهای محکوم‌به هر کدام که

بیشتر باشد تعیین می‌گردد. در صورت عدم پرداخت کامل هزینه مذکور ظرف مهلتی که معترض از حق اعتراض برخوردار است، موجب رد اعتراض وی از طرف هیئت تجدیدنظر شورا می‌شود.»

تبصره ۹: «کلیه وجوهی که در اجرای این ماده و تبصره‌های فوق دریافت می‌گردد به حساب خزانه‌داری کل نزد بانک مرکزی که حسابی به همین منظور افتتاح خواهد کرد واریز می‌گردد و ۱۰٪ معادل آن در پایان هر سال در بودجه سال بعد شورای رقابت منظور می‌گردد تا در جهت اجرای بهینه‌ی وظایف شورای رقابت، استخدام نیروهای انسانی اداری و متخصص و تدارک تجهیزات مورد نیاز شورا و هیئت تجدیدنظر و اجرای آیین‌نامه تشویق اعضای شورای رقابت و کارکنان مرکز ملی رقابت هزینه گردد.»

تبصره ۱۰: «در صورت احراز ارتکاب رویه‌های ضد رقابتی موضوع مواد ۴۴ تا ۴۸ این قانون با تصمیم قطعی شورای رقابت یا هیئت تجدیدنظر شاکی می‌تواند وفق ماده ۶۶ کلیه هزینه‌هایی که مطابق این ماده و تبصره‌های آن پرداخت کرده است به‌علاوه سایر هزینه‌های خود را از قبیل حق الزحمه کارشناسی و وکیل دادگستری (مطابق تعرفه) از مرتکب یا مرتکبین به‌نحو تضامنی مطالبه کند.»

د) جهت جلوگیری از طرح شکایات واهی و ایدایی و هدر دادن وقت و منابع مالی شورا می‌توان مفاد زیر را به‌عنوان یک تبصره به ماده ۷۴ قانون اضافه کرد:

تبصره: «در موارد مذکور، شاکی مکلف است سه برابر هزینه رسیدگی موضوع ماده ۶۲ این قانون را نیز به شورا پرداخت کند. این تصمیم وفق ماده ۷۰ این قانون اجرا خواهد شد.»

ه) نهایتاً پیشنهاد می‌شود ماده ۸۲ قانون به شرح ذیل اصلاح و تبصره زیر نیز به آن اضافه شود:

«در ماده ۸۲، عبارت «دادگاه‌های کیفری دو» جایگزین «دادگاه‌های عمومی» می‌شود.»

تبصره: «رسیدگی به جرایم و اختلافات موضوع این ماده و مواد ۶۰ (تبصره ۱)، ۶۲، ۶۶، ۶۷ و ۷۰ این قانون حسب مورد، در صلاحیت شعبه یا شعب ویژه‌ای در دادسرا و دادگاه‌های حقوقی و کیفری دو تهران است که ظرف سه ماه توسط رئیس قوه قضائیه تعیین می‌گردند.»

نتیجه

از مجموع مطالبی که در این پژوهش مورد مطالعه قرار گرفت نتایج ذیل قابل استنباط است:

الف) در برخی از کشورهایی که مقرراتی به‌منظور حمایت از رقابت در بازارهای داخلی خود وضع کرده‌اند به‌ویژه آن‌ها که دارای حقوق رقابت قدیمی‌تری از کشور ما بوده و از تجربه بیشتری در این مقوله بهره‌مند هستند عمدتاً با هدف تأمین بخشی از بودجه هنگفت مورد نیاز مقامات رقابتی

خود تعرفه‌ها یا هزینه‌هایی را معین و دریافت‌کنندگان خدمات این نهادها را پیش از رسیدگی به درخواست خود مکلف به پرداخت تعرفه‌های مزبور کرده‌اند. علاوه بر این، انصاف نیز این‌گونه داوری می‌کند آن‌ها که بیشترین منفعت و سودی مستقیم از ارائه یک خدمت دولتی می‌برند باید سهم بیشتری در پرداخت هزینه‌های ارائه آن خدمت داشته باشند و انگهی تعیین این تعرفه‌ها به مقامات رقابتی در انجام بهینه وظایف خود و به‌کارگیری نیروهای انسانی شایسته، متخصص و کارآمد کمک شایانی می‌کند و از آن‌ها در برابر شکایات واهی و ایدایی حمایت می‌کند. همچنین، الزام شکات به پرداخت این هزینه‌ها هم در کشف بیشتر موارد تخلف و ارتکاب رویه‌های ضدرقابتی کمک بیشتری می‌کند و هم موجب بازدارندگی بیشتر می‌شود. البته، باید توجه داشت نباید رقم این تعرفه‌ها به اندازه‌ای زیاد در نظر گرفته شود که عملاً موجب انصراف اشخاص از طرح شکایات و ارائه اطلاعات خود شود.

ب) آنچه که از مطالعه تطبیقی صورت‌گرفته برمی‌آید این است که کشورهای مورد مطالعه در بسیاری از موارد اخذ این تعرفه را محدود به مواردی دانسته‌اند که شرکت‌ها یا بنگاه‌ها قصد انجام ادغام یا تملک سهام یا دارایی میان خود را دارند. در این موارد، اولاً با رعایت حدنصاب‌هایی اطلاع‌رسانی به مقامات رقابتی از سوی شرکت‌های طرف ادغام یا تملک الزامی است و عدم رعایت این تکلیف با جریمه یا دیگر ضمانت‌اجراه‌های کیفری بعضاً سنگینی مواجه است. ضمن آنکه تا پیش از بررسی این اقدام توسط مقام رقابتی و اعلام عدم مغایرت آن با موازین رقابتی اجرا و تکمیل ادغام یا تملک موردنظر ممنوع و معلق است. ثانیاً جهت انجام این خدمت تعرفه‌هایی در نظر گرفته شده است که بنگاه‌های ذی‌نفع پیش از رسیدگی به درخواست خود موظف به پرداخت آن به مقام رقابتی هستند. با توجه به هزینه‌بر بودن فرایند بررسی، گاه تعرفه‌های مذکور بالغ بر وجوه قابل توجهی است که نمونه‌هایی از آن مورد مطالعه قرار گرفت. حسب گزارشی که از طرف یک نهاد بین‌المللی در سال ۲۰۰۵ تهیه شده است، ۳۱ کشور از ۷۳ کشور که اطلاع‌رسانی در مورد ادغام یا تملک در میان شرکت‌های خود را الزامی دانسته‌اند، پرداخت تعرفه‌ای به مقام رقابتی جهت تعیین تکلیف این اقدام را نیز مقرر کرده‌اند.

ج) در کشور ما که عمر قوانین رقابت (مندرج در فصل نهم قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل چهل و چهارم قانون اساسی) تنها ۱۲ سال است هیچ‌کدام از استلزامات فوق رعایت نشده است. اول اینکه تمام بودجه مقرر برای شورای رقابت برعهده دولت و در حقیقت، بر دوش عموم مردم و مالیات‌دهندگان است و ذی‌نفعان مستقیم که گاه منافع هنگفتی از محل اجرای مقررات رقابت عاید آن‌ها می‌شود چیزی بیش از این نمی‌پردازند. در واقع، همان منطق روشن اقتصادی که

در ورای قانون هدفمند کردن یارانه‌ها قرار داشت و موجب تصویب این قانون شد در اینجا نیز وجود دارد لذا به لحاظ دلایل و مزایایی که در این پژوهش مورد اشاره قرار گرفتند این نقصیه باید از طرف قانون‌گذار مرتفع گردد. دوم اینکه برخلاف بسیاری از نظام‌های پیشرفته و صاحب سابقه در حقوق رقابت در قانون پیش‌گفت تکلیفی برای بنگاه‌ها یا شرکت‌ها برای اعلام ادغام‌ها یا تملک‌های میان خود به شورای رقابت پیش‌بینی نشده است و ماده ۴۹ قانون اصل ۴۴، رویکرد اختیاری به اعلام ادغام‌ها دارد. به نظر می‌رسد نگاه دستورالعمل اجرایی مواد ۴۷، ۴۸ و ۴۹ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ (مصوب ۱۳۹۷) چنین نگاهی باشد. در حالی که اشاره شد در کشورهای مذکور برای نظارت بهتر بر ساختار بازار و جلوگیری از کاهش شدید رقابت شرکت‌ها و بنگاه‌ها با رعایت حدنصاب‌هایی که توسط قانون یا مقام رقابتی تعیین می‌شود ملزم به اطلاع مراتب و علاوه بر آن، پرداخت تعرفه مصوب هستند.

منابع

فارسی

- الماسی، نجادعلی و بهنام حبیبی درگاه (۱۳۹۱)، «درآمدی بر کیفیت دادرسی در فرایند دادرسی کامل»، فصلنامه دیدگاه‌های قضایی، دوره ۱۷، شماره ۵۸.
- حبیبی درگاه، بهنام (۱۳۹۹)، «مفهوم اصل دسترسی ارزان به دادگستری و جلوه‌های آن»، مجله حقوقی دادگستری، دوره ۸۴، شماره ۱۰۹.
- حسینی پویا، سیدمحمسن (۱۳۹۰)، «بایسته‌های تفسیر مقررات مرتبط با هزینه دادرسی»، فصلنامه وکیل مدافع، شماره ۲.
- حسینی، مینا (۱۳۹۶)، حقوق رقابت در آیین‌های ساختار و تصمیمات شورای رقابت، چاپ اول، تهران: نشر مجد.
- حقیقت‌جو، مهدی (۱۳۹۸)، حقوق رقابت و توسعه خارجی شرکت‌های تجاری، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- خشنودی رضا و مینا حسینی (۱۳۹۷)، «دادرسی منصفانه در رسیدگی به رویه‌های ضد رقابتی در پرتو مقررات خارجی»، پژوهش‌های حقوق تطبیقی، دوره ۲۲، شماره ۲.
- خشنودی، رضا و مینا حسینی (۱۳۹۵)، «ماهیت حقوقی شورای رقابت و تجدیدنظر از آرای آن»، فصلنامه تحقیقات حقوقی، دوره ۱۹، شماره ۸۰۸.
- زارعی، محمدحسین، علیرضا شکوهیان و حامد ادریسیان (۱۳۹۹)، «شورای رقابت و کسب‌وکارهای اینترنتی؛ تحلیل تصمیم جلسه ۳۰۶ شورای رقابت در خصوص بررسی ادعای قیمت‌گذاری تهاجمی سامانه‌های درخواست اینترنتی خودرو»، فصلنامه پژوهشنامه بازرگانی، شماره ۹۵.
- صادقی‌مقدم، محمدحسن و بهنام غفاری فارسانی (۱۳۹۰)، «روح حقوق رقابت (مطالعه تطبیقی در اهداف حقوق رقابت)»، مجله حقوقی دادگستری، سال هفتاد و پنجم، شماره ۷۳.
- غفاری فارسانی، بهنام (۱۳۹۷)، حقوق رقابت و ضمانت‌اجراهای مدنی آن، چاپ دوم، تهران: نشر میزان.
- مشروح مذاکرات مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۹)، دوره هشتم، اجلاس سوم، جلسه دویست و هفتاد و پنجم.
- محمدحسین‌زاده، عبدالرضا، حجت عزیزاللهی و محمدرضا رضوان‌طلب (۱۳۹۷)، «حقوق رسمی قضات دادگستری و قاعده حرمت اخذ اجرت بر واجبات»، فصلنامه پژوهش‌های فقه و حقوق اسلامی، سال پانزدهم، شماره پنجاه و چهارم.

عربی

- علامه حلی (۱۴۱۳ق)، قواعد الاحکام فی معرفه الحلال و الحرام، قم: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه.
- طوسی، ابوجعفر، محمدبن حسن (۱۳۸۷ق)، المبسوط فی فقه الامامیه، جلد ۲، سیدمحمدتقی کشفی (حاشیه نویسنده)، محمد باقر بهبودی (محقق)، تهران: المکتبه المرتضویه لاحیاء الآثار الجعفریه.

- مکارم شیرازی، ناصر (۱۴۲۷ق)، دایرةالمعارف فقه مقارن، چاپ اول، قم: مدرسه الامام علی ابن ابی طالب علیه السلام.

انگلیسی

- ABA Section of Antitrust Law (2012), **Controlling Costs of Antitrust Enforcement and Litigation**. USA: American Bar Association.
- Bork, Robert H. (1966): "Legislative intent and the policy of the Sherman Act," **Journal of Law and Economics**, 7-48.
- Blair, R. D., & Sokol, D. D. (Eds.). (2015). **The Oxford handbook of international antitrust economics** (Vol. 2). Oxford University Press, USA.
- Duns, John, Arlen Duke, and Brendan Sweeney, eds (2015). **Comparative competition law**, UK: Edward Elgar Publishing.
- Ferro, M. S. (2019). **Market definition method in EU competition law: general issues**. Edward Elgar Publishing.
- Goldman, Calvin S., and J. D. Bodrug, eds (2013), **Competition law of Canada**, USA: Juris Publishing, Inc.
- Hart-Scott-Rodino Antitrust Improvement Act of 1976 (USA).
- Hosseini, Mina (2015), "An introduction to Iranian competition law and policy", **Competition Policy International Antitrust Chronicle**: 1-15.
- International Competition Network (April 2005). **Merger Notification Filing Fees; A Report of the International Competition Network**, International Competition Network publication.
- Kim, Oliver, and Mark Walker. (1984), "The free-rider problem: Experimental evidence." **Public choice** 43, no. 1 3-24.
- Knable Gotts, Ilene (2018), **Merger Control Review**, Law Business Research Ltd Law Ninth Ed., chapter 42 (Turkey).
- Motta, Massimo (2004), **Competition policy: theory and practice**, UK: Cambridge University Press.
- Patel, Kiran Klausand Heike Schweitzer, eds. (2013), **The historical foundations of EU competition law.**, UK: Oxford University Press.
- Fernández-Ordoñez, M.A. and Ocana, C. (2002), **A fiscal approach to liberalization policy**. In *Fiscal Policy and Economic Reforms* (pp. 68-82), UK: Routledge.
- **The Act on Prohibition of Private Monopolization and Maintenance of Fair Trade** (Act No. 54 of April 14, 1947) (Japan).
- **The Competition Act**, 89 of 1998 (South Africa).
- **The Competition and Consumer Protection Act 2014** (Ireland).
- **The Danish Competition Act** (Consolidated Competition Act No. 155 of 1 March 2018) (Denmark).
- **The Federal Act on Cartels and Other Restrictions of Competition** (Switzerland)
- **The Sherman Antitrust Act of 1890** (USA).
- Thorelli, Hans Birger (1955), **The Federal antitrust policy: origination of an American tradition.**, US: Johns Hopkins Press.

سایت‌های اینترنتی

- <http://www.compcom.co.za/notification-fees/> (Last visited: 2020-05-25)
- <http://www.competitionbureau.gc.ca/> (Last visited: 2020-05-25)
- http://www.jftc.go.jp/en/about_jftc/statistics.html (Last visited: 2020-05-25)
- <http://www.justice.gov/atr/appropriation-figures-antitrust-division> (last visited: 2020-05-25)
- [http://www.legislation.gov.hk/blis_pdf.nsf/CurAllEngDoc/25\)633BF9BCB94F218C48257E8500126FF1/\\$FILE/CAP_619G_e_b5.pdf](http://www.legislation.gov.hk/blis_pdf.nsf/CurAllEngDoc/25)633BF9BCB94F218C48257E8500126FF1/$FILE/CAP_619G_e_b5.pdf). (Last visited: 2020-05-25)
- <http://www.morogluarseven.com/news/overview-mergers-acquisitions-turkey-2015> (Last visited: 2020-05-25)
- <https://gettingthedealthrough.com/area/20/jurisdiction/14/merger-control-ireland> (Last visited: 2020-05-25)
- <https://gettingthedealthrough.com/area/20/jurisdiction/29/merger-control-switzerland/> (Last visited: 2020-05-25)
- <https://www.canada.ca/en/competition-bureau/news/2018/04/new-filing-fee-for-competition-bureau-merger-reviews-coming-into-effect.html> (last visited: 2020-05-25)
- https://www.compcomm.hk/en/legislation_guidance/guidance/other/files/CC_Fees_Making_Application_Eng.pdf; (last visited: 2020-05-25)
- <https://www.en.kfst.dk/competition/merger-control/> (Last visited: 2020-05-25)
- https://www.ftc.gov/enforcement/premerger-notification-program/Filing_Fee_Information (Last visited: 2020-05-25)
- <https://www.ftc.gov/news-events/media-resources/mergers-and-competition/merger-review> (Last visited: 2020-05-25)